

दा. मयू.
६०

ववा॥ यो ददाति द्विजाग्रेभ्यस्तस्याथेतत्फलं भवेदित्युक्तत्वाद्दत्ततुलायामपि सुवर्णतुलाफलमेव इति कर्तव्यं
व्यतोपि सैवेति केचित् ॥ इति रुघ्यादितुलापुरुषः ॥ अथ नानारोगप्राक्कलाः ॥ गारुडे ॥ तुलापुरुष
दानस्य शृणु मृत्युं जयादिकं ॥ पित्तलं रक्तपित्तचरो यं प्रदरमेव योः ॥ सोवर्णं सर्वरोगेषु प्रदद्यात् मृत्युं नोदना
फलोद्भवं तथा देयं ग्रहणीदारुजेरुजो ॥ गौडं भस्मकरो गेच पौगं तु गंडमालके ॥ जांगलं चाग्निमांघ्ये च रोगोत्पाते
तु योष्यकं ॥ जांगलं काष्ठजं ॥ मधुद्वयं तथा देयं कसश्चासजलोदरे ॥ घृतोद्भवं तथा देयं रुद्धि रोगोपशान्तये ॥ क्षी
रं पित्तविनाशाय पेष्टुं दुदुविनाशने ॥ अन्नं च सर्वरोगस्य नाशने स्मृतमेव च ॥ अत्र तत्तुलोदाने सामाधिदेव
ता पूज्या ॥ ताम्रगारुडे ॥ लोहमहाभैरवः ॥ काश्यपे पूषाश्विनौ ॥ सीमके वायुः ॥ ताम्रे सूर्यः ॥ पित्तले कुजः ॥ रोधे पितरः ॥
सुवर्णे सर्वदेवताः ॥ फले सोमः ॥ गुडे आपः ॥ तांबूले विनायकः ॥ कुसुमे गंधर्वाः ॥ जांगलेग्निः ॥ मधुनियक्षः ॥ घृ
ते मृत्युजयः ॥ क्षीरे तारागणाः ॥ दधिसर्पाः ॥ क्षीरे पितृप्रजापतिः ॥ अन्ने सर्वदेता इति ॥ अथ घृतादितुलावि
धिः ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ पुण्यं दिनमथासाद्य तृतीयायां विशेषतः ॥ गोपयेनानुलिप्तायां ममोक्त्या दृष्टं शुभं ॥ दार
वं शुभं वृक्षस्य चतुर्हस्तं प्रमाणतः ॥ सुवर्णं तत्र वध्नीयात् स्वशक्त्या घटितं घटे ॥ सौवर्णं स्थापयेत्तत्र वासुदेवं चतुर्भुजं ॥

शिवो.
६०

शिक्यं दूरं तु वध्नीयात् स्थापयेत्पीठकेततः ॥ तत्रा रुहेत्स वस्त्रास्त्रः पुष्पालं कृतभूषितः ॥ अमीष्टां देवतागृह्यस्त्रा
पयित्वा घृतादिकैः सिः ॥ तुलासंदानस्य सर्वस्य विधिनेष प्रकीर्तितः ॥ प्रथमा तु घृतस्योक्ता तेजो वृद्धिकरी तुला ॥ मा
क्षिकेण तु सौभाग्यं तैलेन बद्धलाः प्रजाः ॥ वस्त्रस्य दिव्यवस्त्राणां प्राप्नोति तुलया ध्रुवं ॥ लवणस्य तुलावर्णं
अरोगितुं गुडस्य तु ॥ असपत्यं शर्करयारूपं चंदनेन च ॥ अविमुक्ता भवेद्भर्ता तुलायां कुंकुमस्य च ॥ न संता
पो हृदि भवेत्क्षीरस्य तुलया सदा ॥ सर्वकामप्रदाः सर्वा सर्वपापक्षयंकराः ॥ यो ददातु तुलाः सर्वाः संगोयी
लयमाप्नुयात् ॥ मंत्रेण दद्याद्दधि मंत्रितां तु सकृत् तुलामेकतमां द्विजेभ्यः ॥ स याति गोयीः सदनं स पुण्येन शो
कदौर्मत्यमुपाश्रुते पुमान् ॥ त्वं तुले सर्वतीर्थानां प्रमाणं परिकीर्त्तिता ॥ मां तोलयंस्ति संसाराद्दुर्धरस्वनमो
स्तुते ॥ इत्यारुह्य क्षणां स्थित्वा चिंतयित्वा हविषियं ॥ अवरुह्य ततो दद्याद् दद्याद्यमथापि वा ॥ गुरुं संपूज्य विधिव
त्सर्वालंकारभूषणैः ॥ विसर्जयेन्नमस्कृत्य भोजयित्वा विधानतः ॥ शेषं द्विजेभ्यो दातव्यं स्त्रीभ्यो न्यभ्यस्तये
व च ॥ दृष्टबंधुविशिष्टानां आश्रितानां कुटुंबिनां ॥ कदलीदलसंस्था तु पंचपिंडाहिमादिजां ॥ कर्पूरस्य तु ता
म्रज्यां कुंकुमेनालभेतुतां ॥ गुडं वायदि वारवंडं लवणं चापि तोलितं ॥ यो दद्यादात्मना तुल्यां नारी वा पुरुषोपि वा ॥

दा० मयू०

三

पुमान्प्रद्युम्नवत्सक्यान्नाशस्यात्तावतीसमेति॥ तुलादास्यैने सर्वस्यविधिरेष उदाहृतः॥ ॥ इतिरूपादि
तुलादानविधिः॥ ॥ अथसुवर्णभिन्नाद्रूपाणां तुलादानप्रयोगः॥ ॥ तत्रद्रव्यभेदेनफलभेदः॥ ॥ तत्ररूपेण
तुलायां सुवर्णतुलाफलमेव॥ रत्नतुलायामपितदेवफलं॥ रूपेणप्रदरमेहनाशेपि॥ पित्तलेनरक्तपित्तना
शः॥ ताम्रेणकुष्ठनाशः॥ कांस्येनयक्ष्मनाशः॥ त्रपुणाशोनाशः॥ सीसेनापस्मारनाशः॥ लोहेनसर्वरोगनाशः॥
घृतेनछर्दिनाशः॥ तेजश्चागुडेनभस्मकसर्वरोगनाशः॥ सौभाग्यंच॥ अत्रचयोगसिध्यकरणन्यायेनैतस्म
त्प्रयोगोदेकमेवफलं॥ अतएकस्मिन्प्रयोगेएकफलस्यैवोलेखः॥ एवमग्रेपिद्वित्रिफलोक्तौज्ञेयं॥ लवणेनसौख्यं
भाग्यालावण्यंच॥ मधुनासौभाग्यंकासश्वासजलोदरनाशस्य॥ तैलेनप्रजाप्राप्तिः॥ क्षीरेणपित्तनाशः॥ कुंकु
मेनसौभाग्यंसंतापनिवृत्तिश्चादध्रभगंदरनाशः॥ शर्करयासापत्यं॥ अन्नेनसर्वरोगनिवृत्तिः॥ पिष्टेनददु
नाशः॥ आम्रादिफलैःसंग्रहणीनाशः॥ पूगीफलैर्गंधनाशः॥ कुंकुमेनसौभाग्यंतिलैःपापनाशः॥ पुष्पैर्वृद्ध
रोगनाशः॥ सर्वविष्टुप्राप्तिर्वा॥ इतिफलोद्देशः॥ ॥ अथतत्तद्रव्यदेवताः॥ ॥ रूपस्यपितरः॥ रत्नानां
विष्टुः॥ चित्तलस्यभौमः॥ ताम्रस्यसूर्यः॥ कांस्यस्यपृषाश्विनौ॥ त्रपुणोविष्टुः॥ सीसस्यवायुः॥ लोहस्यमहादेवः॥

शिवो०

39

रंधारयेद्देहे सवर्णं प्रोषितं ब्रुधः॥ तिष्ठद्भ्या वदंयस्माच्छोकव्याधिकरं नृणां॥ शीघ्रं वरस्वीकरणाच्छ्रेयः॥ प्रोत्रोतिषु
कृच्छमिति॥ ॥ इतितुलापुरुषदानविधिः॥ ॥ अथ रजतादितुलाविधिः॥ ॥ तत्र भविष्योत्तरे॥ अनेनेव वि
धानेन केचिद्रूपमयं पुनः॥ कर्पूरेणातथेच्छंति केचिद्ब्राह्मणपुंगवाः॥ अनेनेति मुख्यतुलापुरुषदानकथितेने
त्यर्थः॥ रजतादितुलापुरुषफलं च॥ यत्पापं स्वकुले जातं त्रिःसप्तपुरुषैः कृतं॥ तत्सर्वं नश्यति क्षिप्रं अग्नौ तूलं
यथा तथेत्यादिना गोपश्च ब्राह्मणादौ पापविशेषक्षयसूर्यलोकावाप्त्यादिरूपमुक्तं॥ तथा सितृतीयायां नार्यः
सौभाग्यदाकुलाः॥ कुंकुमेन प्रथं छंतिलवणेन गुडैर्नद्याः॥ न तत्र मंत्राहोमोवा एवमेव प्रदापयेत्॥ विश्वामि
त्रः॥ आदित्ये राहुणाग्रस्ते सवर्णैस्तोलयेत्तनुं॥ सोमग्रहेण रौप्येण यथा दानं तथा शृणु॥ प्रवर्ग्यस्य मुखे युक्तं
उत्पन्नः पन्निदेहतः॥ सर्वपापहरायैतद्ददामि प्रीयतां विधुः॥ इत्युच्चार्य जलं त्वसु निक्षिपेद्विजसत्तमः॥ प्रीयतां
पितरः कांस्येताम्रे चैव पितामहः॥ लवणे सिंधुजेलक्ष्मीः प्रीयतां विधुः॥ इत्युच्चार्य जलं त्वसु निक्षिपेद्विजसत्त
मः॥ प्रीयतां विश्वधात्रीति दानमंत्रोभिधीयते॥ तुलापुरुषतो राजनूयति तत्परमं पदं॥ सर्वपापविशुद्धात्मा
सुक्तिं यावत्पुनर्मवां॥ अत्र सर्वपापहरायैतद्ददामि प्रीयतां विधुरिति रूपे॥ आत्मतुल्यं सवर्णं वा रजतं रत्नमे

दृतस्य मृत्युं जयः। गुडस्यापः। लवणस्य विश्वधात्री। मधूनो यक्षः। तैलस्य विष्णुः। क्षीरस्य तारागणाः।
 दध्यस्य सर्पाः। अस्य सर्वदेवताः। पिष्टस्य प्रजापतिः। फलानां सोमः। पूगफलानां मपि सोमः। कुंकुमस्य गौ
 री। तिलानां विष्णुः। पुष्पाणां गंधर्वाः। तांबूलस्य विनायकः। चंदनगंधस्य गंधर्वाः। वस्त्राणां बृहस्पतिः। काष्ठा
 नां वनस्पतिः॥ इति देवताः॥ तुलाचक्राकेंगुदीदेवदारुश्रीपणीविल्वकदंबकांचनादिकाष्टमयी
 गशांगुलवेष्टनस्थूलावर्तुलाप्रोतयोर्मध्ये च षडंगुलचतुरस्राचतुर्हस्ताकार्योत्प्रांतयोरधोभागे वडि
 शद्वयं मध्ये बोधभागे कटककार्यं फलकद्वयमपि पंचचतुस्त्रिः प्रादेशमितं कार्यं वृत्तचतुरस्रं वा॥ मध्य
 भागादुभयतश्च द्वादशबंधावतु मयानिवेश्या॥ असंभवेत्सूत्रस्य॥ ॥॥ इतितुलोपयोगिः॥ अथ कर्त्ता
 दर्भेष्वासीनो दर्भान्धारयित्वा॥ प्राणानागम्य देशकालौ संकीर्त्य करिष्यमाण तुलादाननिर्विघ्नतासिध्यर्थं
 गणपतिपूजनं स्वस्तिवाचनं करिष्यदितिसंकल्प्य॥ गणेशपूजनं च स्वस्तिवाचनं च कृत्वा॥ ब्राह्मणे वाचयित्वा
 पुनर्देशकालौ स्मृत्वा पूर्वोक्ततत्तद्रव्येषु नानाकामनारोगनाशनंचोत्थिरव्यामुकफलकामो मुकद्रव्यतुलादा
 नं करिष्यदितिसंकल्प्य सर्वत्र प्रीतिकामो वा॥ अस्मिन् कर्मणि॥ आचार्यं कर्तुमाचार्यं वा वृणुयाच्चार्यं वृत्वा॥
 विष्णु

दा.मयू.
६२

गंधालंकारादिभिः पूजयेत् ॥ तत्र आचार्याः । यदत्र संस्थितं भूतं स्थानमाश्रित्य सर्वदा ॥ स्थानं त्यक्त्वा तु तत्स
र्वं यत्र स्थितं तत्र गच्छतु ॥ अपक्रामंतु भूतानि ॥ इति सर्षपाक्षतान्चिकीर्य गायत्र्या हूमिं प्रोक्ष्य कस्मिंश्चिच्छुधे
पीठे गोविंदः । धर्मराजं । प्रागपवर्गं वा चतुर्विंशतिर्देवताश्चतुर्थ्यंतनमांतेः नामभिः पूजयेत् ॥ तद्यथागा ॥
ईशानाय नमः । शशिने नमः । मारुताय नमः । रुद्राय नमः । सूर्याय नमः । विष्णुकर्मणे । ६ गुरवे । ७ अंगिरोग्निभ्यां । ८ प्रजा
पतये । ९ विश्वेभ्यो देवेभ्यो । १० जगद्धिधात्रे । ११ पर्जन्या शंभुभ्यां । १२ पितृदेवताभ्यो । १३ सौम्याय । १४ धर्माय । १५ अ
मरराजाय । १६ अश्विभ्यां । १७ जलेशाय । १८ मित्रावरुणाभ्यां । १९ मरुद्गणेभ्यः । २० धनेशाय । २१ गंधर्वाय । २२
जलेशाय । २३ विष्णवे । २४ ॥ एवं पूजयित्वा ॥ ततस्तुलामुत्तरंगादिषु बध्नीयात् ॥ फलकद्वयमपि तथा
बध्नीयात् ॥ द्वाथाभूमेर्वितस्तिमात्रमुच्चं भवति । गोविंदप्रतिमा हेमशृंगं चैव । मुक्तादाम्नासूत्रेण वा मध्येवलं
बनीयात् ॥ ततो यजमानः पुष्पांजलिं गृहीत्वा । नमस्ते सर्वभूतानां शक्तित्वसत्यमाश्रितं ॥ साक्षिभूता जगद्धा
त्री निर्मिता विश्वयोनिना ॥ एकतः सर्वसंस्थानि तथा नृत्तशतानि च । धर्माधर्मकृतां मध्ये स्थापिता जगद्धिते ॥
त्वत्तुल्ये सर्वभूतानां प्रमाणम् । महतीर्जिता ॥ मां तोलयंती संसारादुद्धरस्वनमोस्तुते ॥ यो सौ तवाधिपो देवः पु

शिवौ

६२

पुरुषः पञ्चविंशतिः॥ स एषोधिष्ठितो देवित्वयितस्मा न्नमोस्तुते॥ इतितुलामभिमतं त्रयेत्॥ ततः नमोनमस्ते
 गोविंदतुलापुरुषसंज्ञका॥ तं हरेतारये स्वास्मात्तस्मात्संसारसागरादिति गोविंदमनुमंत्र्य पुनस्तुलां
 गोविंदं च संस्तुया प्रदक्षिणी कृत्य पुण्यां जळिं क्षिपेत्॥ ततः सूर्ये दक्षिणा करे धर्मराजं च कामे आदाय तुला
 वलंबित गोविंदं पश्यन्नुत्तरशिखे प्राङ्मुख उपविशेत्॥ ततो परशिखे आचार्यो दयो द्रव्यं न्यसेयुः॥ ततो
 मूर्ते गोविंदो ह मात्रं वा स्थित्वा पठेत्॥ ॥ नमस्ते सर्वभूतानां साक्षिभूते सनातनी॥ पितामहे न देवित्वं निर्मिता
 विश्वयोनिना॥ त्वया धृतं जगत्सर्वं सहस्रावरजंगमं॥ सर्वभूतात्मभूते शो नमस्ते विश्वधारिणी॥ ततो व
 तीर्य देशकालौ स्मृत्वाऽमुकफलकामः सर्वत्र विष्णुप्रीतिकामो वा द्वादमात्मसमतोलितं द्रव्यं आचार्यो यत्रा
 ह्मणेभ्यश्च संप्रदेद इति दद्यादेतैर्मन्त्रैः॥ आगम्य गमनं चैव परादाराभिदर्शनं॥ रोषस्यास्य प्रदाने न तानि
 नश्यंतु सर्वदा॥ अस्त्रेषु समुद्रतं रजतं पितृवल्लभं॥ तस्मादस्य प्रदाने न रुद्रः संप्रीयतां मम॥ रोषस्या
 पित्तलमं त्रास्तनास्ति॥ परां वादपैश्च न्यादभक्षस्य च भक्षणात्॥ तत्प्रज्ञानं च यत्पापं तावदा नाशयितुं
 ॥ २॥ ताम्रस्य॥ यानि पापान्यनेकानि मया कामकृतानि च॥ कांस्यस्याप्रदाने न तानि नश्यंतु मे सदा॥ कांस्यस्या॥ ३॥

दा. मयू.

६३

त्रपुणो मंत्रो नास्ति॥ सी से पि नास्ति॥ यानि पापान्यनेकानि मया कानि कृतानि च॥ लोहस्य तु प्रदानेन तानि न
श्यंतु मे सदा॥ लोहस्य॥ घृतं गावः प्रसूयंते घृतं गोभ्यः प्रतिष्ठितं॥ घृतमग्निश्च देवश्च घृतमेसंप्रगृह्णातां॥ घृ
तमग्निं घृतं सोमः स्तनमयाः सर्वदेवताः॥ घृतं प्रयच्छति प्रीता भवेत्यखिलदेवताः॥ आज्यं ते जोय दुर्दिष्टमा
ज्यं पापहरं परं॥ आज्यं सुराणां माहारः सर्वमाज्ये प्रतिष्ठितं॥ आज्यं ते जोमयं चैव आज्यं ते जोमयं सदा॥ त
स्मादाज्यप्रदानेन अतः शान्तिं प्रयच्छ मे॥ घृतस्य॥ ५॥ तथा रसो नां प्रवरः सदैवैव सुरसोमताः॥ मम तस्मात्प
रं लभ्यां ददस्व गुडसर्वदा॥ गुडस्य॥ ६॥ ॥ यस्मादन्नं रसाः सर्वे लवणेन विना पिहि॥ अस्वादस्तदा दानादः
अतः शान्तिं प्रयच्छ मे॥ लवणस्य॥ ७॥ ॥ यस्मात्पितृणां शब्देनापीतं मधामृतोद्भवं॥ तस्मादस्य प्रदानेन रक्ष मां
सुखसागरात्॥ मधुना॥ ८॥ ॥ तैलं पुष्टिकरं नित्यं आयुष्यं पापनाशनं॥ अमंगल्यं हरं पुण्यं मतः शान्तिं प्रय
च्छ मे॥ तैलस्य॥ ९॥ ॥ अलक्ष्मीर्वारणं नित्यं सुसौभाग्यविवर्द्धनं॥ क्षीरं मंगलमायुष्यं अतः शान्तिं प्रयच्छ मे॥ दु
ग्धस्य॥ १०॥ ॥ कामधेनो समुद्भूतं विष्णोः प्रीतिकरं परं॥ दधितुल्यं प्रदास्यामि बलं पुष्टिं च देहि मे॥ दध्नः॥ ११॥ ॥
अमृतस्य कुलोत्पन्नं इक्षुधारा हि शर्करा॥ सूर्यप्रीतिकरं हि स्निग्धं नित्यं मतः शान्तिं प्रयच्छ मे॥ १२॥ शर्करायाः॥ ॥

शिवौ०

६३

दा. मयू०
६४

पूषाश्विनौ॥ त्रपुणोदानेनविष्णुः॥ सीसस्यदानेनवायुः॥ लोहदानेनमहाभैरवः॥ घृतदानेनमृत्यंजयः॥ गुडदा
नेनआपः॥ लवणदानेनविश्वधात्री॥ मधदानेनयक्षाः॥ तैलदानेनविष्णुः॥ क्षीरदानेनकस्तुभारंगणाः॥ दधि
दानेनसर्पाः॥ अन्नदानेनसर्वादेवताः॥ पिष्टदानेनप्रजापतिः॥ फलदानेनसोमः॥ वस्त्रदानेनप्रजापतिः॥ इ
त्येवंदेवताभ्यःसंकल्पयेत्॥ ॥ आचार्योदयश्चकामस्तुतिं पठित्वा गृहीयुः॥ ततः आचार्योनुमत्यातो लिख
द्व्यमन्येभ्यो दीनानां भ्यो दद्यात्॥ ततः आचार्योदिभ्यो दक्षिणोदत्वा॥ भूयसी च दत्वा त्रीन् ब्राह्मणान् भोजयेत्॥
ततो विष्णुं स्मरणं कृत्वा॥ किं दं वाचयित्वा॥ सह दत्तं स्तुष्टु भुंजीतेति॥ ॥ इति श्रीसंगरवंशावतंसश्रीम
हाराजाधिराजश्रीभगवंतदेवकारिते महानिबन्धे भगवंतभास्कराख्ये दानमयूरे सुवर्णशिखरद्वयतुला
पुरुषदानविधिः समाप्तः॥ ॥ छ०॥ ॥ श्रीः॥ ॥ अथ हिरण्यगर्भदानं॥ ॥ मात्स्ये॥ ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि
हेमदानमनुत्तमं॥ नाम्नां हिरण्यगर्भं ख्यं महापातकनाशनं॥ पुण्यं दिनमार्थसाद्यतुषा पुरुषदानवत्॥ कति
उमंडपसंभारभूषणाच्छादनादिकं॥ कुर्यादुपोषितस्तद्वल्लोकेशावाहनंततः॥ उपोषितः उपक्रांतोपवासः॥ पुण्या
हवाचनं कृत्वा तद्वत्कृत्वा धिवासनं॥ ब्राह्मणैरुन्नयेकुंडंतपनीयमयं शुभं॥ दिसप्तत्यंगुलोच्चायं हेमपंकजगर्भ

शिवो
६४

वत्॥ त्रिभागहीनविस्तारंप्रशस्तमुरजाकृतिः॥ ब्राह्मणैर्गुर्वर्त्तिग्लिः सहयजमानइतिरूपनारायणदं कु
रश्वा॥ तैरेवानेयेदिति मदनरत्नादौ कुंडं हिरण्यगैर्हर्षे मपंकजेति॥ अधोभागमध्यस्थिता दष्टदळ हेमकमल
युतं॥ त्रिभागेति॥ अष्टाचत्वारिंशदंगुलविस्तारं॥ मुरजो मृदंगः॥ तदाकृतिमध्ये किंचित्स्थळमिति दं कुरः॥
मूलमध्याग्रेषु सममिति वाचस्पतिमिश्राः॥ दानसागरे तु॥ प्रसस्तेत्यस्याग्रे आज्यक्षाराभिपूरितमिति पाठः॥
तत्र तुल्याभ्यामाज्यक्षाराभ्यां एकदेशो पूरितमित्यर्थः॥ अभिरभागद्वयपरिकेदेशावाचित्वात्॥ दशां त्रिणि सर
त्नानि दानं सूची तथैव च॥ हेमनाळं सपिष्टकं बहिरादित्यसंयुतं॥ तथैवावरणं नाभेरुपवीतं च कांचनं॥
पार्श्वस्थोत्तेपयेत्तद्वद्देमदंडं कमंडलुं॥ आं त्रिणि दशारवंडानि॥ आभ्राणीति वा पाठः॥ तत्र अभ्राकाराणि
सुवर्णखंडानीति हेमाद्रिः॥ अस्त्राणीति दामोदरः॥ तानि च तत्रैवा॥ खड्ग। चक्र। शक्ति। दंड। पाश। ध्वजा। ग
दा। शूला। परशु। कुलिशा। स्यानि दशरत्नानि पंचसिद्धानि। पीठमंजूषेति हेमाद्रिः। शूलाकार उपवेशपट्टइ
ति दामोदरः॥ दानं नाळच्छेदनार्थं॥ सूची कर्णवेधार्थं॥ नाभेशभरणं॥ वस्त्राकारं॥ उपवीतमुपनयार्थं॥ दं
डकमंडलुसमावर्तनार्थं॥ तानि दशारवंडादीनि हेमानिति हेमाद्रिः॥ नालोपवीतं दंडा एव हेमाः॥ अन्यत्तु प्रक

श.मंयू.
६५

तमेव ग्राह्यमिति तु यत्नं ॥ रत्नेषु सर्वैरुद्यद्मै मत्स्यगीकारात् ॥ अत्राणीत्यनेन रत्नानि दशकमेवोच्यत इति दान
सागरः ॥ दशाश्चास्त्राणि वेति रूपनारायणः ॥ दशां तानीति भूपा लः ॥ दशा धीनीति पाठो रत्ने विशेषणं चे
दं ॥ पंचरत्नानीत्यर्थ इति विद्याधरः ॥ आदित्यसंयुतं आदित्यप्रतिमायुतं ॥ तथा ॥ पद्माकारं पिधानं स्या
त्समं तादंगुलाधिकं ॥ मुक्तावली समोपेतं पद्मशरादकांचितं ॥ तिलद्रोणो परिगतं वेदिमध्ये ततो र्वयेत् ॥
पात्रमुखादेकांगुलेन समं तादधिकमष्टदळकमलाकारं पिधानं स्यात् ॥ द्रोणः परिभाषायां ज्ञेयः ॥ कुंड
हेममानं तु यावता तदुक्तप्रकारं संपद्यते तावद्द्राह्यं ॥ लैंगेतु ॥ कुर्यात्सहस्रकर्षेणाधः पात्रं हिरण्यतः ॥ तद
र्द्धनोर्ध्वपात्रं तु सहस्रेण दयंतु वा ॥ त्रिपादं वा र्ध्वपादं वा सपादं सार्द्धमेव वा ॥ द्विगुणं वा प्रकर्तव्यं यथा लाभं
तु वा भवेत् ॥ सदृक्षजं वा तत्तु लास्वर्णपादैस्तु वेष्टयेत् ॥ इति हेममानमुक्तं ॥ ततो मंगलशब्देन ब्रह्मघोषरवे
ण च ॥ सर्वौषध्युदकस्नानस्नापितो देवपुंगवैः ॥ शुक्लमाल्यांबरधरः सर्वाभरणभूषितः ॥ इदमुच्चारयेन्म
त्रं गृहीतकुसुमांजलिः ॥ उच्चार्या मंत्रणमंत्राः प्रयोगे ज्ञेयाः ॥ एवमा मंत्रतन्मध्ये आविश्योक्त उदङ्मुखः ॥ मु
ष्टिभ्यां संपरिगृह्य धर्मराज चतुर्मुखो ॥ जानुमध्ये शिरः कृत्वा तिष्ठेदुस्था स पंचकं ॥ तथा ॥ गर्भाधानं पुंसवनं

शिवो.
६५

418

अन्तमेव यतो लक्ष्मीरन्तमेव जनार्दनः ॥ अन्नं ब्रह्माखिलं त्राणमस्तु मे जन्म जन्मनि ॥ अन्नस्य ॥ १३ ॥
पिष्टेन मंत्र एव ॥ १४ ॥ ॥ इदं फलं मया विप्रप्रभूते पूरतस्तवा ॥ तेन मे सफला वाप्तिर्भवे जन्मनि जन्मनि ॥ फ
लस्य ॥ १५ ॥ ॥ इदं भूदंगं संलग्नं कुंकुमादिविलेपनं ॥ पार्वत्याः पार्वती प्रीत्यै तुभ्यं दास्ये तदक्षयं ॥ कुंकुम
स्य ॥ १६ ॥ ॥ तिलाः पापहरा नित्यं विष्टोर्देहि समुद्रवाः ॥ तिलदानेन सर्वं मे पापं नाशय केशव ॥ तिलानि ॥
॥ १७ ॥ ॥ ह्लादयेति मनोयस्मात्स्मरु रमयः स्मृताः ॥ दत्ता दहतु मे नित्यं मया ह्लादं सती श्रियां ॥ पुण्याणि ॥ १८ ॥
तां ब्रूलं श्रीकरं भद्रं ब्रह्माविष्णुशिवात्मकं ॥ अस्य प्रदानाद्ब्रह्माद्याः शिवंददतु पुष्कलं ॥ तां ब्रूलं ॥ १९ ॥ ॥ चंदना वा
समंदारसखे चंदारकर्षितां ॥ चंदनस्य प्रदानाद्यसांद्रानंदप्रदो भव ॥ चंदनस्य ॥ २० ॥ ॥ जटामासुद्रवादेवी
मेणमाभिसमुद्रवां ॥ भक्त्या च संप्रदास्यामि मम संतु मनोरथाः ॥ गंधस्य ॥ २१ ॥ शरणं सर्वभूतानां लज्जाया वार
णं परं ॥ सुवेपि धारिणं यस्माद्दासः शान्तिं प्रयच्छे मे ॥ वस्त्रस्य ॥ २२ ॥ ॥ सोमोद्भवानि दारुणि जातवेदः प्रियाणि च ॥
तस्मादेषां प्रदानेन श्रियं देहि विनावसो ॥ काष्ठानां ॥ २३ ॥ ॥ इत्येते मंत्रैः तत्तद्द्रव्याणि दत्वा ॥ तत्तद्देवताभ्यः संकल्प
येत् ॥ तद्यथा ॥ अनेन रुद्रदानेन पितरः प्रियता वदेत् ॥ तथा रत्ने विष्णुः ॥ चित्तलेन भौमः ॥ ताम्रे सूर्यः ॥ कांस्यस्य दानेन